

જન્મભૂમિ પ્રવાસી

મુંબઈ, રવિવાર, તા. ૧૩-૧૨-૨૦૦૯

પ્રમુખીય લોકશાહી

ડૉ. અમુલ શાહે તેમના ૧૮-૧૧-૨૦૦૯ના પત્રમાં (વાચકસભા) પ્રમુખીય લોકશાહીના સંદર્ભમાં મારા ઉંડા અભ્યાસનો ઉલ્લેખ કર્યો છે અને તેમાં સાચી પ્રમુખીય લોકશાહીના ફાયદાઓનો નિર્દેશ કર્યો છે. અનેક બુદ્ધિજીવીઓ (Intellectuals) અને અગ્રણી નાગરિકો કે જેમાં નાની પાલખીવાલા, જે. આર. ડી. તાતા, બી. કે. નહેરુ, અરુણ શૌરી, વાય. પી. ત્રિવેદી વગેરેનો સમાવેશ થઈ શકે. આપણા દેશની શાસનપદ્ધતિ માટે પ્રમુખીય પદ્ધતિનું ભારપૂર્વક સમર્થન કર્યું છે. નાની પાલખીવાલાનું લખાણ આ સાથે રજૂ કરું છું:

‘દેશ સમક્ષ પડેલી પ્રચંડ સમસ્યાઓ આપણા ધંધાદારી રાજકારણીઓ કદી જ નિવારી શકવાના નથી, કારણકે એમ કરવું એમના ગજાબહારની વાત છે. સન્નિષ્ઠ, કાર્યકુશળ અને વહીવટકુશળ પ્રધાનો હોય તો જ ભ્રષ્ટાચારી અને બિનકાર્યક્ષમ વહીવટી

તંત્રની ચૂંટમાંથી મુક્ત થઈ શકાય. દૂરદેશીપણું ધરાવનાર અને રાષ્ટ્રસંપત્તિનું નિર્માણ કરવાની વહેવારુ સૂઝ અને આવડત ધરાવનાર મહારથીઓના હાથમાં દેશની લગભગ મુકાય તો જ ગરીબોને મિટાવી શકાય. મૂડી, ઉત્પાદન, વિતરણ-વેચાણ ઈત્યાદિ બાબતોના નિષ્ણાતો તેમ જ રાષ્ટ્રસંપત્તિ જનકલ્યાણાર્થે ઉપયોગમાં શી રીતે લેવાય અને એનું વિતરણ શી રીતે કરાય એનું વિશિષ્ટ જ્ઞાન ધરાવતી વ્યક્તિઓ જ અતીતકાળથી રીબાતા પ્રજાના વર્ગને પાયમાલીમાંથી બહાર લાવી શકે. પ્રધાનકક્ષાએ સન્નિષ્ઠ નેતૃત્વનો શૂન્યાવકાશ હોય એવી આપણી નોકરશાહી, સામાજિક નિષ્ક્રિયતા અનિવાર્ય બનાવી દે છે.

પરંતુ માત્ર એ જ છે કે સર્વત્ર પગઢંડો જમાવી બેઠેલા ધંધાદારી રાજકારણીઓની બનેલી સરકારને સ્થાને નિષ્ણાતોની બનેલી સરકાર શી રીતે રચી શકાય? સંસદમાં ચૂંટાયેલા સભ્યોમાંથી જ પસંદ કરીને પ્રધાનમંડળ રચવાની (બ્રિટિશ) વેસ્ટ મિનિસ્ટરની પ્રણાલિકાને અનુસરતી સરકારના વિકલ્પ તરીકે પ્રમુખશાહી પદ્ધતિ અપનાવવાનું વધુ સલાહભર્યું નહીં ગણાય? અને જો છેવટે આપણે પ્રમુખશાહી પદ્ધતિ અપનાવવાનો નિર્ણય લઈએ તો અમેરિકા, ફ્રાન્સ અને જર્મની જેવા દેશોમાં સ્થપાયેલી આ પદ્ધતિની સરકારનાં વિવિધ સ્વરૂપોનો આપણે અભ્યાસ કરવો પડશે. આ દેશોના અનુભવો તેમ જ

આપણી આગવી જરૂરિયાતોને દષ્ટિ સમક્ષ રાખી આપણા દેશ માટે અનુકૂળ હોય એવી પ્રમુખશાહી પદ્ધતિનું માળખું આપણે કમે કમે રચવું પડશે.’

ભૌગોલિક કદમાં નાના હોય એવા દેશોમાં સંસદીય લોકશાહી મહદંશે સફળ નીવડી છે, પરંતુ ભારત જેવા વિશાળ દેશનું સફળ સંચાલન રાષ્ટ્રીય પ્રતિભા ધરાવતી સમગ્ર દેશના મતદારોએ ચૂંટેલી વ્યક્તિ જ તજજ્ઞોની સહાય વડે કરી શકે. પ્રધાનોની ગુણવત્તા અને કાબેલિયત ખૂબ ઝીંઝી છે અને એમની પસંદગીમાં પ્રાદેશિકતા, ધર્મ, જાતિ, સ્થાનિક વગ, ઉત્પાત મતવાવવાની શક્તિ વગેરે મુદ્દા વિશેષ ભાગ ભજવે છે. પ્રધાનો સતત ભાષણો-ઉદ્ઘાટનો અને ભારતદર્શન-વિચ્છેદનમાં અટવાયેલા રહે છે. એમનાં ખાતાં

જશવંત મહેતા

પણ છાશવારે બદલાતાં રહે છે. ઝાઝી એ નથી કોઈ વિષય પર પક્કડ જમાવી શકતા કે નથી એમનાં ખાતાંની નીતિના અમલનો દોર પોતાના હાથમાં રાખી શકતા, પણ સૌથી મહત્વનો પ્રશ્ન એ છે કે હાલની સંસદીય પદ્ધતિ આપણા રાજકારણીઓને (આમાં દરેક પક્ષનો સમાવેશ થઈ જાય છે) પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા અને દેશને લૂંટીને પોતાની અઢળક સંપત્તિ જમા કરવા માટે એટલી સદી ગઈ છે કે આ પ્રથા બદલવા માટે તેઓ ક્યારે પણ તૈયાર થશે કે કેમ તે એક મોટો સવાલ છે.

પ્રમુખીય પદ્ધતિનું આગળ જણાવેલ જે બુદ્ધિજીવીઓએ સંપૂર્ણ રીતે સમર્થન કર્યું છે તેઓએ પણ આ દિશામાં કોઈ નક્કર પ્લાન બનાવી કે જનતાને માર્ગદર્શન આપવા માટે ખાસ પ્રયાસ નથી કર્યા તે પણ એક હકીકત છે.

મારા મત મુજબ જ્યાં સુધી પ્રજાજનો પોતે જ મોટા પાયે હાલની પદ્ધતિ બદલવા માટે ચળવળ નહીં ઉપાડે ત્યાં સુધી હાલની પદ્ધતિમાં ફેરફાર થવો મુશ્કેલ છે. આ પદ્ધતિ બદલવા માટે જેમ આપણા વડાઓએ બ્રિટિશ શાસન સામે સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્તિ માટે ચળવળ ઉપાડી હતી તે જ જોશ, ધગશ અને નિઃસ્વાર્થ વૃત્તિથી આગળ આવવાની જરૂર છે. ફક્ત હાલની શાસનપદ્ધતિની ટીકા કરતા રહેવાથી કશું જ નહીં વળે. સામ કરવા માટે કદાચ આપણા સૌએ ભેગા થઈને એક એવા પક્ષની સ્થાપના કરવી પડે કે જેનું મુખ્ય ધ્યેય સત્તા પ્રાપ્ત કરવા માટે નહીં, પણ હાલની પદ્ધતિમાં યોગ્ય ફેરફાર કરવાનું જ હોવું જોઈએ.